

Foto: Kartikey Shiva

Interview Vandana Shiva

'Diversiteit is het antwoord'

Alma De Walsche

De Indische wetenschapster Vandana Shiva (°1952, Uttarakhand) is een icoon wanneer het gaat over milieubescherming, organische landbouw en ecofeminisme. Ze doctoreerde in de kernfysica aan de universiteit van West-Ontario maar 'mijn echte PhD behaalde ik met als professoren de vrouwen die nooit naar school gingen' zegt Shiva. Ze verwijst daarmee naar de Chipkobeweging, een beweging in hoofdzaak door vrouwen gedragen die in de jaren '70 de massale ontbossing van de Himalaya tegengingen door de bedreigde bomen te omarmen.

Vanuit haar studies enerzijds en getroffen door de concrete realiteit in India anderzijds, verdiepte Shiva zich aan het Indian Institute of Management (Bangalore) in de band tussen wetenschap, technologie en milieubeleid. In 1982 stichtte ze The Research Foundation for Science, Technology and Ecology in Dehradun, Uttarakhand. Ze raakte uitermate bezorgd om de bedreiging van de biodiversiteit door ingrepen als genetische modificatie van gewassen, waartegen ze zich steeds militant heeft verzet. 'Gmo betekent *God Moves Over*', stelt Shiva.

Op het internationale forum is ze vooral gekend als voorvechtster voor een organische landbouw en voor sociale rechtvaardigheid. Doordrongen van het gedachtegoed van Gandhi ('*be the change you want to see*') richtte ze in 1991 Navdanya op, een nationale beweging van Indische boeren die hun krachten en traditionele kennis inzetten voor een landbouw gebaseerd op een zo rijk mogelijke zaadbiodiversiteit. In haar boeken *The violence of the green revolution* en *Monocultures of the mind* gaat ze in tegen het dominante paradigma van de niet-duurzame groene landbouwrevolutie. Vandana Shiva is ecofeministe en voorvechtster voor de vrouwelijke waarden, tegen het patriarchale denken in het dominante model.

In 1993 werd ze voor haar jarenlange inzet op de barricade beloond met de *Right Livelihood Award*, wel eens de 'alternatieve nobelprijs' genoemd. De voorbije jaren trok ze internationaal de kar in de strijd tegen de patentering van traditionele zaden en voor *seedfreedom*, het recht van boeren om zaden te delen en te vermenigvuldigen. Enkele jaren geleden richtte ze hiervoor een Europees steunpunt op in Toscane, Italië.

In september komt ze naar België om onder meer in het Europees Parlement haar stem te laten horen in het debat over de nieuwe zaadwetgeving. Volgens het nieuwe wetsontwerp zullen boeren alleen nog geregistreerd zaaigoed mogen gebruiken.

Vandana Shiva heeft in de loop van de jaren weinig aan radicaliteit ingeboet. Ondanks de ernst van de landbouw- en de milieucrisis, wijst ze op de groei van alternatieve initiatieven.

Wat is precies het probleem met die nieuwe zaadwetgeving?

Het Europese voorstel is erop gericht een monopolie over de zaden te krijgen, net zoals een Indisch wetsvoorstel in 2004 probeerde te doen. Men wil in eerste instantie patenten verwerven en zich het intellectuele eigendom van de zaden toe-eigenen. Ik had het privilege om in 1987 uitgenodigd te worden op een meeting van de biotechindustrie, waar ook de zadenindustrie deel van uitmaakt, en daar werd onverhuld gesteld: 'Wat we willen, zijn patenten.' Om die te kunnen krijgen, moet men pretenderen iets te hebben wat echt 'nieuw' is en dan is genetische modificatie de oplossing. Als je het zaad patenteert, claim je ook de ontwerper ervan te zijn. Gmo (*Genetically Modified Organisms*) betekent voor mij *God moves over*. Bedoeling is om royalty's te creëren en van zaden een gigantische bron van inkomsten te maken.

Terwijl zaad per definitie een gemeengoed is dat toebehoort aan de natuur, zoals water en lucht.

Zaad hernieuwt zich telkens weer uit zichzelf, daar is geen ingreep van Monsanto voor nodig. Monsanto is niet bij machte om de volgende generatie graan te ontwerpen. Dat kan alleen het zaad zelf en het zijn de lokale boeren die aan de basis liggen van generaties lang telen van lokale variëteiten. Omwille van de gebrekkige technologie is men ook niet verder gekomen dan twee toepassingen van genetische modificatie: herbicidenresistente zaden en bt-gewassen. Bij herbicidenresistente gewassen – zoals Roundup – kan men een overvloed aan pesticiden gebruiken terwijl het gezaaide gewas blijft doorgroeien. Die toepassing leidt vandaag tot onbeheersbare onkruidgroei: de *superweeds*. Bij de bt-toepassing wordt de *bacillus thuringiensis* in maïs, koolzaad, soja of katoen ingeplant, een toxisch gen dat een specifieke larve moet doden en daardoor besproeiing overbodig maakt.

En wat beoogt de nieuwe wetgeving dan?

De natuur heeft zoveel zaden en planten, dat de zaadmultipationals niet in staat zijn die allemaal te patenteren. Wat ze beogen is de boeren en tuiniers te verplichten de zaden, die ze nu nog vrij hanteren, te registreren. Zaadmultipationals willen een systeem, gebaseerd op een grotere uniformiteit en die vraag wordt ondersteund door de Europese Commissie. Voor mij staat uniformiteit gelijk aan fascisme, terwijl diversiteit gelijk is aan vrijheid. In Indië hebben we tweehonderdduizend variëteiten rijst. Die zijn gegroeid uit de natuur en op grond van selectie door boeren. Het gaat om twee tegengestelde benaderingen: boeren kweken met het oog op diversiteit, de industrie kweekt met het oog op uniformiteit. Uniformiteit is makkelijker voor de controle en de inputs en heeft uiteindelijk tot doel een monopolie te verwerven.

Voor mij staat uniformiteit gelijk aan fascisme, terwijl diversiteit gelijk is aan vrijheid. Twee tegengestelde benaderingen: boeren kweken met het oog op diversiteit, de industrie kweekt met het oog op uniformiteit.

Wat is er in India met dat wetsontwerp gebeurd?

Ik heb toen het hele land rondgereisd, infosessies opgezet en een beweging voor burgerlijke ongehoorzaamheid op gang gebracht. We hebben handtekeningen verzameld die ik aan eerste minister Manmohan Singh heb overhandigd. Ik zei hem: 'Meneer de eerste minister, u vergeet dat wij in het land van Gandhi leven. De Britten probeerden destijds hetzelfde te doen met het zout en zegden dat Indiërs geen zout kunnen ontginnen. Gandhi ging naar het strand, nam het zout uit de zee en zei: 'de natuur geeft dit gratis voor ons onderhoud. Wij zullen hier zelf ons zout blijven halen, wij zullen uw wet niet gehoorzamen.' Ik zei: 'Wij gaan exact hetzelfde doen en die wet niet gehoorzamen. Hier zijn 100 000 handtekeningen van boeren die zich verzetten. En dit is pas het begin. Deze variëteiten zijn uit het verleden tot ons gekomen, we hebben die nodig voor ons overleven. De natuur geeft die ons gratis. Voor elke wet die ons zaad illegaal maakt en het gebruik ervan criminaliseert, zullen hogere wetten ons dwingen tot ongehoorzaamheid: de wet van de ecologie en van sociale gerechtigheid.'

De wet is niet door het parlement geraakt omdat er bewustzijn was gegroeid en een beweging voor burgerlijke ongehoorzaamheid. Hetzelfde moeten we doen met het wetsontwerp van de Europese Commissie. Deze wet zou er niet mogen komen en als hij toch goedgekeurd wordt, zou men er geen gevolg aan mogen geven.

Het probleem is dat het gaat om complexe juridische procedures. Wie niet met landbouw begaan is, begrijpt ook de impact niet. Zulke beslissingen worden ook vaak in stilte genomen.

Daarom heeft Navdanya over heel de wereld, maar met een sterke poot in Europa, een campagne voor de vrijheid van het zaad, een *seed freedomcampagne* opgezet. We hebben een internationaal bureau geopend in Firenze, Italië en de voorzitter van dat Italiaanse bureau zal ook naar het Europees Parlement komen om het thema te bespreken. In het netwerk zitten verschillende mensen die door de crisis hun werk verloren, maar kunnen terugvallen op ervaring, kennis en een breed netwerk. Ik heb tien jaar lang in Toscane meegewerkt in een campagne over de toekomst van voedsel, samen met de president van Toscane. We hebben toen een zaadwet erdoor gekregen die stelde dat het zaad van boeren in Toscane nooit illegaal kan worden beschouwd in de handen van boeren.

Kleinschalig is dit misschien haalbaar, op internationaal vlak is het veel moeilijker

Toscane was een eerste stap. We hebben ook een globale 'zaadwet' gelanceerd, gebaseerd op enkele fundamentele principes. Uitgangspunt is dat het een wetenschappelijke leugen is dat uniformiteit beter is dan diversiteit. Topwetenschappers hebben voor

ons de argumentaties opgesteld waarom diversiteit essentieel is in tijden van klimaatverandering. Diversiteit is ook essentieel in tijden van voedsel dat geen enkele voedingswaarde meer bevat – waardoor mensen ziek worden door nutritionele tekorten. De epidemie van boulemie wordt niet alleen door junkfood veroorzaakt, maar ook omdat het metabolisme verstoord is en niet de juiste micronutriënten heeft. Diversiteit is nodig

Het is een wetenschappelijke leugen dat uniformiteit beter is dan diversiteit. Uniformiteit is makkelijker voor de controle en de inputs en heeft uiteindelijk tot doel een monopolie te verwerven.

zowel voor de gezondheids crisis als voor de ecologische crisis. Het kweken van zaden gaat over het belang van diversiteit.

Een tweede leugen die we in die globale zaadcampagne willen ontmaskeren, is dat Monsanto zaad produceert. Zaad is gemeengoed. We hebben topjuristen en topwetenschappers over dit thema samengebracht, wat nooit eerder gebeurde. Het modelontwerp dat wij voorstellen is beschikbaar op de website van Navdanya (www.navdanya.org¹). We hopen dat mensen dit model zullen gebruiken als inspiratie om hun eigen charter op te stellen om het wetsontwerp over de privatisering van het zaad in de EU tegen te houden.

De Europese Unie is gebouwd op het principe van subsidiariteit. Dat wil zeggen: wat best op het laagste niveau gebeurt, moet op het laagste niveau gedaan worden. Zaad wordt het best ontwikkeld, bewaard en gebruikt op het lokale niveau. En elke wetgeving over zaden zou het best komen van de nationale regeringen en niet van de Europese Commissie.

U staat al decennia op de barricade om de strijd aan te gaan met de multinationals. Wat hebt u geleerd?

De eerste les is om nooit bang te zijn. Die grote reuzen zijn heel machtig. Ze hebben me bedreigd en gekleineerd. Ze kunnen een grote invloed uitoefenen, maar je mag hun uitspraken en beweringen nooit als maatstaf gebruiken. De natuur, de eeuwenoude kennis van de boeren, dat is voor ons de maatstaf. Wanneer je volgens jouw geweten de juiste dingen doet, met jouw volledige kennis van

Multinationals kunnen een grote invloed uitoefenen maar je mag hun uitspraken en beweringen nooit als maatstaf gebruiken.

De natuur, de eeuwenoude kennis van de boeren, dat is voor ons de maatstaf.

wat waar en echt is, hoef je niet bang te zijn. Gandhi gaf ons het ultieme wapen, dat 'burgerlijke ongehoorzaamheid' heet. In het Hindi betekent dit: *satyagraha*, 'de kracht van de waarheid'. Die kracht is in ieder van ons aanwezig. Het gaat over de toekomst van de planeet en de toekomst van de mensheid die op het spel staat.

In hun ogen verdient uw kennis het niet om 'wetenschap' genoemd te worden.

Mijn volgende boek gaat precies hierover. Het punt is dat ze niet weten hoe een ecologisch systeem werkt. Je moet het bodemleven kennen, je moet iets afweten van biodiversiteit, je moet iets kennen van de relatie tussen vriendelijke en schadelijke insecten, over de relatie tussen planten en dieren. Dat is wat men 'agro-ecologie' noemt. Hun kennis is kennis die dood veroorzaakt. Het is geen kennis van het leven

Is elke (bio)technologische ingreep in de landbouw slecht?

De chemische industrie van de pesticiden is dezelfde als die welke tijdens de tweede wereldoorlog de chemische oorlogsvoering van munitie voorzag. In mijn visie is een technologie die komt van oorlogsvoering en die wordt toegepast op levende processen en levende systemen, destructief. Er is echter ook technologie die voortbouwt op levende processen, op zowel traditionele kennis als nieuwe inzichten uit het bestuderen

¹ 'De Nederlandstalige versie van dit charter is te vinden op www.oikos.be.

van de ecologie. Dat zijn de nieuwe inzichten rond agro-ecologie of epigenetica. Genen zijn geen gouden bollen om miljoenen te verzamelen. Het gaat erom hun relatie met de omgeving te bestuderen, de complexiteit te zien van hoe genen werken. De industrie houdt een groot deel van die kennis verborgen. Omdat ze controle hebben over de media en over regeringen, blijven ze dezelfde leugen telkens weer herhalen.

De alternatieve visie blijft wel in de marge.

De beweging groeit heel sterk. Ik kom net van Bhutan waar de regering me gevraagd heeft om de transitie naar honderd procent organische landbouw mee uit te werken. Twintig Bhutanezen volgen momenteel een praktijkervaring op onze organische boerderij in Dehradun in India.

Onlangs was ik op de lancering van een boek van de karmapa (een spiritueel leider, zoals de dalai lama en hoofd van een van de vier boedhistische scholen) over hoe het huidige landbouwsysteem honger veroorzaakt. Een vijftal Tibetanen kwam nadien naar mij om te vertellen dat verschillende van hun boeren bij ons een opleiding gevolgd hadden.

We moeten onszelf ook niet te zeer laten overdonderen door naar één trend te kijken. We moeten de trend die het leven beschermt, stimuleren en cultiveren om de planeet, de biodiversiteit, de mensheid en onze toekomst veilig te stellen.

In juli ga ik naar Brazilië, op uitnodiging van het ministerie voor familiale landbouw voor een conferentie. Brazilië heeft een heel sterke lobby van de agro-industrie, maar er is ook de beweging van familiale landbouw en landloze boeren. We moeten onszelf ook niet te zeer laten overdonderen door naar één trend te kijken. We moeten de trend die het leven beschermt, stimuleren en cultiveren om de planeet, de biodiversiteit, de mensheid en onze toekomst veilig te stellen.

Kan de alternatieve benadering van de landbouw een antwoord bieden op de problemen van een groeiende wereldbevolking, de impact van de klimaatverandering en de ecosystemen die het begeven?

Precies omdat de bevolking groeit, moeten we op een meer efficiënte manier gebruik maken van de bronnen. Alle industriële en chemische landbouw en ggo-landbouw is gebaseerd op monocultuur. Op het vlak van voedingswaarde, produceert monocultuur minder voedingswaarde per hectare. En wanneer die monoculturen ingezet worden voor *commodities* (marktwaren), produceren ze al helemaal geen voedsel. Negentig procent van de maïs en van de soja die in de wereld verbouwd wordt, is niet bestemd voor voedsel voor de mensen maar voor biobrandstof of om dieren te voeden in fokkerijen. Dit is geen voedselsysteem, het is een *commoditysysteem*. Het creëert honger, want wanneer je voedsel wegneemt van mensen om dieren te voederen, veroorzaakt je honger en leed bij de mensen.

Met Navdanya zijn we dertig jaar geleden begonnen met het bewaren van zaden, onder het motto 'kweek diversiteit'. Ontelbare boeren hebben vandaag in India een landbouw ontwikkeld, gebaseerd op diversiteit. Diversiteit zorgt voor resistentie en veerkracht. Het dominante landbouwmodel is ook heel kwetsbaar voor klimaatverandering omwille van die uniformiteit. Bij voedsel gaat het niet alleen om gewicht, het gaat ook om voedingswaarde en kwaliteit. Biodiversiteit in de landbouw levert meer

voedingswaarde per hectare dan intensifiëring door chemicaliën. Wij zouden twee India's kunnen voeden, gebaseerd op het model dat wij met Navdanya volgen. We zouden wel twee maal de wereldbevolking kunnen voeden. We zijn nu met zeven miljard, Monsanto stelt negen miljard in het vooruitzicht. Wij kunnen veertien miljard voeden op een duurzame manier zonder schade toe te brengen aan de ecosystemen. Het huidige model veroorzaakt ook ziektes omdat het toxische stoffen produceert. De bt-gewassen zijn pesticideproducerende gewassen die ervoor gezorgd hebben dat 75 procent van de bijen uitgestorven is. Die bijen vertegenwoordigen 200 miljard euro in polinatie. Waar ga je dat halen als de bijen er niet meer zijn? Een gezonde bodem vertegenwoordigt een onschatbare waarde aan nutriënten. Door slecht bodembeheer zullen over twintig jaar de fosfaten uitgeput zijn. Waar gaan we die halen? Bodemorganismen kunnen dit permanent aanmaken, als we zorg dragen voor die bodem. Tegenwoordig bestempel ik industriële, door grote agro-industrie gedreven landbouw als onverantwoordelijke en onwetende landbouw omdat die de processen waarmee de landbouw werkt, negeert.

Toch had India in de jaren '70 zijn groene revolutie nodig om de groeiende bevolking te kunnen voeden.

Die groene revolutie werd inderdaad verkocht met dat argument om de hongerige bevolking te voeden. Maar het beoogde vooral de winsten van de agro-industrie op het moment dat die opgedroogd waren door het einde van de oorlog. Elke scheikundige stof die gebruikt is in de groene revolutie, is een stof die afkomstig is van de chemische oorlogsvoering. De meststoffen werden vervaardigd door dezelfde bedrijven die springstoffen maakten. Pesticiden werden oorspronkelijk ontworpen om mensen in de gaskamers te doden. Agent-Orange is gebruikt in de oorlog van Vietnam. Toen in 1945 de oorlog eindigde, is die industrie wanhopig op zoek gegaan naar nieuwe markten.

De eerste experimenten van groene revolutie in India vonden plaats in Punjaab. In 1970 kreeg Norman Borlaug zelfs de Nobelprijs voor de Vrede voor dit groene wonder, omdat het zoveel mensen uit de armoede hielp en van de hongerdood bevrijdde. Maar eind de jaren zeventig en begin jaren tachtig is daar het geweld losgebarsten. Veertigduizend mensen werden gedood en Indira Ghandi moest het leger sturen om de extremisten in te tomen. In 1984 bestudeerde ik dat model van de Groene Revolutie in Punjaab. Het geweld is er nu gestopt, maar de plaag van vandaag zijn de zelfmoorden en dan vooral in de gebieden waar Monsanto de controle over de katoenproductie heeft overgenomen. 95 Procent van de katoenproductie in India is gecontroleerd door Monsanto. 270.000 Boeren hebben zelfmoord gepleegd, in de vier regio's waar katoen wordt geproduceerd. Punjaab worstelt bovendien met een ernstig waterprobleem, het water raakt op. En de regio heeft een 'kankertrein', een trein vol kankerpatiënten die naar Radjastan sporen voor de behandeling van hun kwaal. Die idee van een 'groene revolutie om mensen te voeden' is niet meer dan een mooie mythe, net als de mythe dat ggo's nodig zijn om mensen te voeden. Beide zijn leugens.

Tegenwoordig bestempel ik industriële, door grote agro-industrie gedreven landbouw als onverantwoordelijke en onwetende landbouw omdat die de processen waarmee de landbouw werkt, negeert.

In 1984 vond ook de ramp van Bhopal plaats met de pesticidenexplosie. Drieduizend mensen stierven in een nacht, en nadien nog eens dertigduizend aan de gevolgen van de ramp. Honderdduizenden mensen hebben nadien nog de gevolgen daarvan moeten dragen. Ik was vorig jaar in Bhopal bij de herdenking van de ramp. De hal was vol kreupele mensen. De schade is niet gestopt.

Nochtans wordt er volop gewerkt aan een nieuwe groene revolutie voor Afrika.

Inderdaad, en daarbij zullen ook de chemicaliën gebruikt worden en de zaden gepri-vatiseerd. De G8 met zijn *Alliantie tegen de Honger in Afrika*, zijn allemaal spelers in hetzelfde spel. De grote bedrijven, en de regeringen en de VN zijn een maffia geworden. Ik ben ook op uitnodiging naar Afrika geweest om aan alternatieve modellen te werken.

De rage naar energiegewassen is een extra stimulans voor het grootschalige model.

Biobrandstoffen zijn volgens mij een netto negatieve operatie wanneer het over energiewinning gaat. Ze zijn inefficiënt omdat je evenveel fossiele brandstof gebruikt om het substituuut te produceren. Bovendien wordt dit nog ondersteund door subsidies, afkomstig van ons belastinggeld.

Het probleem is dat er veel te veel auto's zijn en veel te veel geïnvesteerd wordt in privé-mobiliteit. Het alternatief is minder brandstofgebruik om de rest van de planeet niet te verwoesten. De consumptie moet krimpen, want elke zoektocht naar vervangende grondstoffen leidt naar nog meer vernieling. Olie heeft al in vele landen oorlog veroorzaakt. De rush naar biobrandstoffen veroorzaakt ook conflicten door landroof. In India werden elf miljoen hectare van gemene gronden ingepalmd voor jatropa, met tal van conflicten tot gevolg, maar in Afrika is het probleem van landroof nog veel erger.

U bent gevraagd om op het Jaarforum van de Deutsche Welle (internationaal geori-enteerde Duitse omroep) te komen spreken over waarden, een thema dat u altijd erg heeft bezig gehouden. Wat is uw boodschap?

De waarde die het systeem aandrijft, is hebzucht. De eerste waarde die we daar tegenover moeten stellen en opnieuw moeten cultiveren, is solidariteit en medeleven. Niet alleen om de mensheid maar ook om de planeet te redden. Heel wat mensen vandaag leven vanuit die waarde. Een moeder zou geen kind kunnen opvoeden als ze alleen voor zichzelf leeft.

De tweede belangrijke waarde is coöperatie. Men heeft ons altijd voorgehouden dat concurrentie een waarde is die we moeten nastreven. Vandaag is coöperatie veel heilzamer voor de wereld.

Een derde aspect is de waarde van verbondenheid. De wereld draait op onderlinge verbondenheid. We zijn blind als we dit niet zien. Alle economie, alle wetenschap in handen van kapitalistische patriarchen hebben ons het gevoel gegeven van losgekoppeld te zijn. Die onderlinge verbondenheid blijkt vandaag ook uit de nieuwe wetenschap. Onze hersenen zijn plastisch en elastisch. Ze absorberen wat ze in hun omgeving aangeboden krijgen. Computergames beïnvloeden jouw hersenen, maar biomoestuïneren in de stad evenzeer. Dat blijkt steeds meer ook uit wetenschappelijk onderzoek. De nieuwe

wetenschap heeft het steeds meer over die onderlinge verbondenheid. Systeemdenken in plaats van reductionistisch denken. Ik noem dit ook vrouwelijke waarden, want de mannelijke waarden van dominantie en hebzucht hebben gedefinieerd wat het betekent om mens te zijn, maar het heeft geleid tot een eerder onmenselijke samenleving. Economie en ecologie komen alle twee van dezelfde wortel *oikos*, 'huis', maar we behandelen de planeet al lang niet meer als ons huis. We moeten de economie terugbrengen binnen de ecologische grenzen en wortelen in waardigheid en rechten van de mensen, ook van de toekomstige generaties.

Alma De Walsche, redactrice MO Magazine.*